

॥तैत्तिरीय ब्राह्मणम्॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृथ्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवावं रुन्धे। अग्निष्ठोमः सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वा अग्निष्ठोमः। ब्रह्मवर्चसमेवावं रुन्धे। रथन्तरः सामं भवति। ब्रह्मवर्चसं वै रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवावं रुन्धे। पुरिस्त्रजी होतां भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्। रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमवं रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां पुरोधां गच्छेयुमिति। स एतं बृहस्पतिसुवर्मपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजता। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्। यः पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्पतिसुवेन यजेत्॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातः सवुने सन्नेषु नाराशः सेषु। एकादश दक्षिणा नीयन्ते। एकादश माध्यं दिने सवने सन्नेषु नाराशः सेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशः सेषु। त्रयस्त्रिः शस्त्रसं पद्यन्ते। त्रयस्त्रिः शद्वै देवताः। देवतां एवावं रुन्धे। अश्वश्वतुस्त्रिः शः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्रजापतिश्वतुस्त्रिः शो देवतानाम्। यावतीरेव देवताः। ता एवावं रुन्धे। कृष्णाजिनैः उभिष्ठति। ब्रह्मणो वा एतद्रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मवर्चसेनैवैनः समर्पयति। आज्येनाभिष्ठति। तेजो वा आज्यम्। तेजं एवास्मिन्दधाति॥४॥

होतां भवति यजेत् वा अश्वं दथाति॥५॥ [१]

यदग्नेयो भवति। अग्निमुखा ह्यद्धिः। अथ यत्पौष्णः। पुष्टिर्वै पूषा। पुष्टिर्वश्यस्य। पुष्टिमेवावं रुन्धे। प्रसुवाय सावित्रः। अथ यत्पौष्णः। त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति। निर्वरुणत्वाय वारुणः॥५॥

अथो य एव कश्च सन्ध्यतौ। स हि वारुणः। अथ यद्वैश्वदेवः। वैश्वदेवो हि वैश्यः। अथ यन्मारुतः। मारुतो हि वैश्यः। सप्तैतानि हृषीः विष्णु भवन्ति। सुसगणा वै मरुतः। पृश्विः पष्ठौही मारुत्या लभ्यते। विष्णु मरुतः। विशं एवैतम्यायतोऽभिषिञ्च्यते। तस्माद्वा एष विशः प्रियः। विशो हि मन्ध्यतोऽभिषिञ्च्यते। ऋषभचर्मेऽध्यभिषिञ्चति। स हि प्रजनयिता। द्वाप-

अभिषिंश्वति। ऊर्गवा अन्नाद्यं दधिं। ऊर्जैवैनं मन्त्राद्यैन् समर्धयति॥६॥

बारुणो विद्वा मुक्तोऽप्ये च॥२॥

[२]

यदग्रेयो भवति। आग्रेयो वै ब्राह्मणः। अथ यथ्सौम्यः। सौम्यो हि ब्राह्मणः। प्रसवायैव सावित्रः। अथ यद्वारहस्त्यः। एतद्वै ब्राह्मणस्य वाक्पूतीयम्। अथ यदंग्रीषोमीयः। आग्रेयो वै ब्राह्मणः। तौ युदा सुज्ञच्छेते॥७॥

अथ वीर्यावत्तरो भवति। अथ यथ्सारस्वतः। एतद्वि प्रत्यक्षं ब्राह्मणस्य वाक्पूतीयम्। निर्वरुणत्वायैव वारुणः। अथो य एव कश्च सन्थसूयते। स हि वारुणः। अथ यद्यावापृथिव्यः। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। तं द्यावापृथिवी नान्वमन्येताम्। तमेतेनैव भाग्येनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयात् इति। अष्टावेतानि हीवीः षिं भवन्ति। अष्टाक्षरं गायत्री। गायत्री ब्रह्मवर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमवरुन्ये। हिरण्येन घृतमुत्पुनाति। तेजस एव रुचे। कृष्णाजिनेऽभिषिंश्वति। ब्रह्मणो वा एतद्वरुत्सामयो रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मन्त्रैवैनं मृख्यामयोरुद्धभिषिंश्वति। घृतेनाभिषिंश्वति। तथा वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सुज्ञच्छेते भाग्येनान्वमन्येताः रूपं चत्वारिं च॥३॥

[३]

न वै सोमेन सोमस्य सर्वोऽस्ति। हृतो ह्यैषः। अभिषुतो ह्यैषः। न हि हृतः सूयते। सौमीः सूतवंशामा लभते। सोमो वै रेतोधाः। रेतं एव तद्धाति। सौम्यर्चाऽभिषिंश्वति। रेतोधा ह्यैषा। रेतः सोमः। रेतं एवास्मिन्दधाति। यत्किं चं राजसूयमृते सोमम्। तथसर्वभवति। अषाढं युथ्सु पृतनासु पप्रिम्। सुवरुषामप्स्वां वृजनस्य गोपाम्। भरेषुजाः सुक्षितिः सुश्रवंसम्। जयन्तं त्वामनु मदेम सोम॥१०॥

रेतः सोमः सुम च॥१॥

[४]

यो वै सोमेन सूयते। स दैवसुवः। यः पशुनां सूयते। स दैवसुवः। य इष्टां सूयते। स मनुष्यसुवः। एतं वै पृथये देवाः प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारुण्यानां पशुनामसूयता। यावतीः कियतीश्व प्रजा वाचं वदन्ति। तासाः सर्वासाः सूयते॥११॥

य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। नाराशुः स्वर्चाऽभिषिंश्वति। मनुष्यां वै नाराशः सः। निहृत्य वावैतत्। अथाभिषिंश्वति। यत्किं चं राजसूयमनुत्तरवेदीकम्। तथसर्वभवति। ये मै

पश्चाशत् ददुः। अश्वाना॑ स॒धस्तुतिः। द्यु॒मदग्ने॑ महि॑ श्रवः। बृहत्कृषि॑ म॒घोना॑म्। नृ॒वदं॒मृत्
नृणा॑म्॥१२॥

सूते॑ स॒धस्तुतिस्मीर्णि॑ च॥२॥

[५]

ए॒ष गो॒सुवः। प॒द्वि॑श उ॒कथ्यो॑ बृहथ्सा॑मा। पव॑माने कण्वरथन्तुरं भंवति। यो॑ वै
वांजपेयः। स॑ संप्राटथ्सवः। यो॑ रांजु॒सूयः। स॑ वरुणस॒वः। प्र॒जापतिः॑ स्वारा॑ञ्ज्यं परमेष्ठो॑।
स्वारा॑ञ्ज्यं गौरेव। गौरिं भवति॥१३॥

य॑ ए॒तेन॑ यजते। य॑ उ॑ चैनमेवं वेदा॑। उभे॑ बृहद्रथन्तरे भंवतः। तद्वि॑ स्वारा॑ञ्ज्यम्।
अ॒युतं दक्षिणाः। तद्वि॑ स्वारा॑ञ्ज्यम्। प्रतिधुषाऽभिषिञ्चति। तद्वि॑ स्वारा॑ञ्ज्यम्। अनुद्घते॑ वेद्यै
दक्षिणत आ॑हवुनीयस्य॑ बृहतः। स्तोत्रं प्रत्युभिषिञ्चति। इ॒यं वाव रथन्तरम्॥१४॥

अ॒सौ॑ बृहतः। अ॒नयौरै॒वैनु॒मनन्तराहितम॒भिषिञ्चति। प॒शुस्तो॑मो वा॑ ए॒षः। तेन॑ गो॒सुवः।
प॒द्वि॑शः। सर्वः। रेवज्ञातः॑ सहसा॑ वृद्धः। क्षुत्राणाँ॑ क्षत्रभृत्तं॑मो वयोधाः। म॒हान्महित्वे॑
तस्तमानः। क्षत्रे॑ राष्ट्रे॑ च॑ जागृहि। प्र॒जापतेस्त्वा॑ परमेष्ठिनः। स्वारा॑ञ्ज्येनाभिषिञ्चामीत्याह।
स्वारा॑ञ्ज्यमै॒वैन॑ गमयति॥१५॥

इव॑ भवति॑ रथन्तरमाहैकं च॥३॥

[६]

सि॑हे॑ व्युग्र उ॑त या॑ पृदांकौ। त्विषिर॒ग्नौ ब्रा॑ह्मणे॑ सूर्ये॑ या॑। इन्द्रं॑ या॑ देवी॑ सुभगा॑
ज॒जानं। सा॑ न॑ आग॒न्वर्चसा॑ संविदा॑ना। या॑ रांजु॑न्ये॑ दुन्दु॒भावायतायाम्। अ॒श्वस्य॑ क्रन्दे॑
पुरुषस्य॑ मायौ। इन्द्रं॑ या॑ देवी॑ सुभगा॑ ज॒जानं। सा॑ न॑ आग॒न्वर्चसा॑ संविदा॑ना। या॑ हृस्तिनि॑
द्वौपिनि॑ या॑ हिरण्ये। त्विषिर॒श्वेषु॑ पुरुषेषु॑ गोषु॑॥१६॥

इन्द्रं॑ या॑ देवी॑ सुभगा॑ ज॒जानं। सा॑ न॑ आग॒न्वर्चसा॑ संविदा॑ना। रथे॑ अ॒क्षेषु॑ वृष्टमस्य॑
वाजे॑। वाते॑ प॒र्जन्ये॑ वरुणस्य॑ शुष्मै। इन्द्रं॑ या॑ देवी॑ सुभगा॑ ज॒जानं। सा॑ न॑ आग॒न्वर्चसा॑
संविदा॑ना। राड॑सि॑ विराड॑सि॑। संप्राड॑सि॑ स्वराड॑सि॑। इन्द्राय॑ त्वा॑ तेजस्वते॑ तेजस्वन्तङ्ः॑
श्रीणामि॑। इन्द्राय॑ त्वौजस्वते॑ ओजस्वन्तङ्ः॑ श्रीणामि॑॥१७॥

इन्द्राय॑ त्वा॑ पर्यस्वते॑ पर्यस्वन्तङ्ः॑ श्रीणामि॑। इन्द्राय॑ त्वा॑ प्रयुष्मते॑ आयुष्मन्तङ्ः॑
श्रीणामि॑। तेजो॑डसि॑। तत्ते॑ प्रयंच्छामि॑। तेजस्वदस्तु॑ मे॑ मुखमै। तेजस्वच्छिरो॑ अस्तु॑ मे।
तेजस्वान् विश्वतः॑ प्रत्यङ्गै। तेजस्वा॑ सम्पिपृण्धि॑ मा। ओजो॑डसि॑। तत्ते॑ प्रयंच्छामि॑॥१८॥

ओजस्वदस्तु॑ मे॑ मुखमै। ओजस्वच्छिरो॑ अस्तु॑ मे। ओजस्वान् विश्वतः॑ प्रत्यङ्गै।

ओजंसा सं पिंपृण्डि मा। पयोऽसि। तत्ते प्र यंच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्। पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्ग। पयंसा सं पिंपृण्डि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यंच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्। आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्ग। आयुषा सं पिंपृण्डि मा। इममग्ने आयुषे वर्चसे कृधि। प्रियः रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ। विश्वे देवा जरंदष्टिर्थाऽसंत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सुर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो मनोजवाः। यतः क्षरान्ति सिन्ध्यवः। तासां त्वा सर्वासां रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। सुमुद्र इवासि ग्रहनां। सोम इवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्ग। सूर्य इव ज्योतिषा विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। तेजसे ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मी रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि। अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। आयुषे दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

गोप्योजस्वन्तः श्रीणाम्योजेऽसि तत्ते प्रयच्छामि पयंसा सम्पृण्डि माऽसंद्विभूजियो रसो ह्वं च॥७॥ [७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्वेता सपल्हा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः। तुम्ये देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्कावभित् आतिष्ठ वृत्रहन्त्रथम्। आतिष्ठन्तु परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचा। महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा अवन्तु। अनु सुस राजानो य उताभिषिक्ताः। अनु त्वा मित्रावरुणाविहावतम्। अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। सूर्यो अहोभिरनु त्वाऽवतु। चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वाऽवतु। द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु। अनु स्वधा चिकिता यो सोमो अग्निः। आज्यं पूणकु रजसी उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरेकं च॥२॥ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्माध्युष्टाः पराचीरायन्। स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्र भूतोऽतिष्ठत्। ता अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्त्तन्त। अन्नमुवै भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्त्तन्त। य एतेन यजतो य उ चैनमेवं

वेदं। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यवं रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडंसि विराङ् सीत्याह। स्वाराज्यमेवैनं गमयति। यद्धिरण्यं ददाति। तेजुस्तेनावं रुन्धे। यत्तिसृन्वम्। वीर्यं तेन। यदष्टाम्॥२६॥

पुष्टे तेन। यत्कंपुण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्धिरण्यमा बुध्राति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिर्वास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै हिरण्यम्। तेजं एवाऽत्मन्यत्ते। यदोदूनं प्राशजाति। एतदेव सर्वमवरुद्ध्यं॥२७॥

तदस्मिन्नेकंधाऽधात्। रोहिण्यां कार्यः। यद्वाह्न्युण एव रोहिणी। तस्मादेव। अथो वर्षेवैन एव समानानां करोति। उद्यता सूर्येण कार्यः। उद्यन्तं वा एतम् सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिव्यक्षेण्यो दर्शनीयो भवति। य एवं वेदा। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥

अवेत्योऽवभूथा (३) ना (३) इति। यद्वर्भपुञ्जीलैः पुवर्यति। तथिंवदेवावैति। तत्रावैति। त्रिभिः पंवयति। त्रयं इमे लोकाः। एवभिरुवैनं लोकैः पंवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो वर्चः। यद्वर्भाः। यद्वर्भपुञ्जीलैः पंवयति। अपामेवैनं तेजसा वर्चसाऽभिषिञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्टामवरुद्ध्यं वदन्ति दर्भा यद्वर्भपुञ्जीलैः पुवर्यतेकं च॥३०॥ [३]

प्रजापतिरकामयत बुहोर्भूयान्प्रस्यामिति। स एतं पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स बुहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बुहोर्भूयान्प्रस्यामिति। स पञ्चशारदीयेन यजेत। बुहोरेव भूयान्भवति। मुरुरुष्टोमो वा एषः। मुरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥३०॥

बुहर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेदा। पञ्चशारदीयो भवति। पञ्च वा क्रृतवः संवर्थसः। क्रृतुष्वेव संवर्थसे प्रतिं तिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पुङ्किः। पाङ्को यज्ञः। यज्ञमेवावं रुन्धे। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्तैः॥३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥३१॥ [१०]

अगस्त्यो मुरुद्ध्यं उक्षणः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्ता। त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानुगस्त्यश्वैवेन्द्रश क्याशुभीयेनाशमयताम्। ताज्ज्वन्तानुपाहयत। यत्क्याशुभीयं भवति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षणः सवनीयो भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीयै। एवं तृतीयै॥३२॥

एवं चंतुर्थे। पश्चौत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्णिष्ठमिव ह्येतदहः। वर्णिष्ठः समानान् भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा कान्दमः स्वाराज्यमगच्छत्। स्वाराज्यं गच्छति। य एतेन यजते॥३३॥

य उचैनमेवं वेद। मारुतो वा एषः स्तोमः। एतेन वै मरुतो देवानां भूयिष्ठा अभवन्। भूयिष्ठः समानान् भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः। आ पञ्चमात्पुरुषादन्नमत्ति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरेव नैति॥३४॥

तृतीये गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उचैनमेवं वेद त्रीणि च (अगस्त्यः स्वाराज्यं मारुतः पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः संसदुर्शं प्रजापतेरेव नैति॥)॥३५॥ [११]

अस्या जरासो दमा मरित्रिः। अर्चद्धमासो अग्रयः पावकाः। श्विचीचयः श्वात्रासो भुरुण्यवः। वनरूषदौ वायवो न सोमाः। यजां नो मित्रावरुणा। यजां देवाः क्रृतं बृहत्। अग्ने यक्षि स्वन्दमम्। अश्विना पिबते सुतम्। दीद्यग्नी शुचित्रता। क्रृतुना यज्ञवाहसा॥३५॥

द्वे विरुपे चरतः स्वर्थः। अन्याऽन्यां वृथमुप धापयेतो। हरिरुन्यस्यां भवति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चा। पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परिं यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभिचर्षै। क्रृतून्यो विदधंजायते पुनः। त्रीणि शुता त्रीषुहस्राण्यग्निम्। त्रिष्ठशच्च देवा नवे चाऽसपर्यन्॥३६॥

औक्षं घृतैरास्तृणन्वरुहिरस्मै। आदिष्ठोतां न्यायादयन्त। अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कुविर्गृहपतिर्युवां। हव्यवाङ्मुहूऽस्यः। अग्निर्देवानां जठरम्। पूर्तदक्षः कुविकृतुः। देवो देवेभिरा गंमत्। अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम्॥३७॥

ते स्वानिनो रुद्रियो वरुषनिर्णिजः। सिंहा न हेषक्रतवः सुदानंवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वां। यद्वाऽवमे सुभगासो दिवि ष। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने वित्ताद्विषये यद्यजामः। इडं अग्निः स्ववंसुन्नमोभिः। इह प्रसुतो वि च यत्कृतं नः। रथैरिव प्रभरे वाज्यद्विः। प्रदक्षिणिन्मरुताः स्तोममृद्याम्॥३८॥

शुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरग्ने सुयावभिः। आसीदन्तु बुहिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्। विश्वेषामदितिर्यज्ञियानाम्। विश्वेषामतिर्थिर्मनुषाणाम्। अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणाः॥३९॥

दिवि श्रवों दधिरे यज्ञियांसः। नक्ता॑ च चुक्रुषसा॑ विरूपे। कृष्णं च वर्णमरुणं च सन्धुः। त्वामंग्रे आदित्यासं आस्यम्॑। त्वां जिह्वा॑ शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वा॑ रातिषाचौ अध्वरेषु॑ सक्षिरे। त्वे देवा॑ हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वा॑ यज्ञस्य॑ साधनम्। अग्ने॑ होतारमृत्विजम्। वनुष्वद्वै धीमहि॑ प्रचैतसम्। जीरं दूतमर्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहसासपर्यन्वयमृद्धां भिक्षमाणः प्रचैतसुमेकं च॥६॥ [१२]

तिष्ठा॑ हरी॑ रथ॑ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो॑ नो अच्छं। पिबास्यन्यो॑ अभिसृष्टो॑ अस्मे। इन्द्रः॑ स्वाहा॑ ररिमा॑ ते॑ मदाय। कस्य॑ वृषा॑ सुते॑ सचाँ। नियुत्वान्वृषभो॑ रणता॑ वृत्रहा॑ सोमपीतये। इन्द्रं वृयं मंहाधुने। इन्द्रमर्भे॑ हवामहे। युजं वृत्रेषु॑ वृत्रिणम्॥४१॥

द्विता॑ यो वृत्रहन्तमः। विद॑ इन्द्रः॑ शतक्रतुः। उपं नो॑ हरिंभिः॑ सुतम्। स सूर आजनय॑ ज्योतिरिन्द्रम्॑। अया॑ धिया॑ तरणिरद्रिवरहा॑। क्रतेन॑ शुष्मी॑ नवमानो॑ अर्कैः। व्युस्तिधौ॑ असो॑ अद्रिर्बिभेदा॑ उतत्यदाश्विश्येयम्। यदिन्द्र॑ नाहुषी॑ष्वा। अग्ने॑ विक्षु॑ प्रतीदयत्॥४२॥

भरेष्विन्द्र॑ सुहव॑ हवामहे। अ॒होमुच॑ सुकृतं॑ दैव्यं॑ जनम्। अ॒ग्निं॑ मित्रं॑ वरुण॑ सातये॑ भगम्॑। द्यावापृथिवी॑ मुरुतः॑ स्वस्तयै॑। म॒हि॑ क्षेत्रे॑ पुरुष्वन्द्रं॑ वि॑ विद्वान्। आदिथसखिभ्यश्वरथ॑ समैरत। इन्द्रो॑ नृभिरजनदीद्यानः॑ साकम्। सूर्यमृषसं॑ गतुमृग्निम्। उरुं॑ नो॑ लोकमनु॑ नेषि॑ विद्वान्। सुवर्वृज्योतिरभय॑ स्वस्ति॥४३॥

ऋष्वा॑ ते॑ इन्द्र॑ स्थविरस्य॑ बाहू। उपस्थेयाम॑ शरणा॑ बृहन्ता॑। आ नो॑ विश्वाभिरुतिभिः॑ सजोषाँ। ब्रह्म॑ जुषाणो॑ हर्यश्व याहि। वरी॑वृजुस्थविरेभिः॑ सुशिप्रा॑ अस्मे॑ दधुद्वृषण॑ शुष्मामिन्द्र। इन्द्राय॑ गावं॑ आशिरम्। दुदुहे॑ वृत्रिणे॑ मधुं। यथर्सामुपहूरे॑ विदत्। तास्ते॑ वज्रिन्धेनवो॑ जोजयुर्नः॥४४॥

गमस्तयो॑ नियुतो॑ विश्ववाराः। अहरहूर्भ्य॑ इज्ञोगुवानाः। पूर्णा॑ इन्द्र॑ क्षुमतो॑ भोजनस्य। इमां॑ ते॑ धियं॑ प्रभरे॑ मुहो॑ मुहीम्। अस्य॑ स्तोत्रे॑ धिषणा॑ यत्ते॑ आनुजे। तमुंथसुवे॑ च॑ प्रसुवे॑ च॑ सासहिम्। इन्द्रं॑ देवासः॑ शवसा॑ मदुं॑ ननु॥४५॥

वृत्रिणमयस्वस्ति॑ जोजयुर्नः॑ सुम॑ च॥५॥ [१३]

प्रजापतिः॑ पशूनसृजता। तैऽस्माभ्युष्टाः॑ परां॑ च आयन्। तानग्निष्ठेमेन॑ नाऽप्रोतै। तानुक्ष्येन॑ नाऽप्रोतै। तान्थौडशिना॑ नाऽप्रोतै। तात्रात्रिया॑ नाऽप्रोतै। तान्थसुन्धिना॑ नाऽप्रोतै। सोऽग्निमंबवीत्। इमान्म॑ ईप्सेति। तानग्निष्ठिवृता॑ स्तोमेन॑ नाऽप्रोतै॥४६॥

स इन्द्रंमब्रवीत्। इमान्मै ईप्सेति। तानिन्द्रः पश्चदशेन स्तोर्मेन नाऽप्रोत्। स विश्वान्देवानंब्रवीत्। इमान्मै ईप्सुतेति। तान् विश्वेदेवाः संपश्चेन स्तोर्मेन नाऽप्रवृन्। स विष्णुमब्रवीत्। इमान्मै ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविशेन् स्तोर्मेनाऽप्रोत्। वारवन्तीयेनावारयत्॥४७॥

इदं विष्णुर्विं चक्रम् इति व्यक्तमत। यस्मात्पुशवः प्रप्रेव भ्रशैरन्। स एतेन यजेत। यदप्रोत्। तदुसोर्यमस्यासोर्यमत्वम्। एतेन वै देवा जैत्वानि जित्वा। यं कामुमकामयन्तु तमाऽप्रवृन्। यं कामं कामयते। तमेतेनाऽप्रोति॥४८॥

स्तोर्मेन नाऽप्रोदवारयत् नवं च॥३॥ [१४]

व्याघ्रोऽयमग्नौ चरति प्रविष्टः। क्रष्णाणां पुत्रो अभिशस्तिपा अयम्। नमस्कारेण नमस्ते जुहोमि। मा देवानां मिथुयाकर्म भागम्। सावीरहि देव प्रसुवाय पित्रे। वृष्णाणमस्मै वरिमाणमस्मै। अथास्मभ्य उ सवितः सुर्वताता। दिवेदिव आ सुवा भूरि पृथ्वः। भूतो भूतेषु चरति प्रविष्टः। स भूतानामधिपतिर्बभूव॥४९॥

तस्य मृत्यौ चरति राजुसूयम्। स राजो रुद्यमनु मन्यतामिदम्। येभिः शिल्पैः पप्रथानामद्वहत्। येभिर्द्यामभ्यपि शत्रुजापतिः। येभिर्वर्चं विश्वरूपां सुमव्ययत्। तेनेममंग्र इह वर्चसा समञ्ज्ञि। येभिरादित्यस्तपति प्र केतुभिः। येभिः सूर्यो ददृशे चित्रभानुः। येभिर्वर्चं पुष्कलेभिरव्ययत्। तेनेममंग्र इह वर्चसा समञ्ज्ञि॥५०॥

आऽयं भातु शवसा पश्च कृष्टीः। इन्द्रं इव ज्येष्ठो भवतु प्रजावान्। अस्मा अस्तु पुष्कलं चित्रभानु। आऽयं पृणकु रजसी उपस्थम्। यत्ते शिल्पं कशयप रोचनावत्। इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्न्युर्या अर्पिताः सुस साकम्। तस्मिन्नाजानमधि विश्रयेमम्। द्यौरसि पृथिव्यसि। व्याघ्रो वैयाघ्रेऽधिः॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपुः पर्यसा सम्भूवः। या अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासां त्वा सर्वासां रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभि त्वा वर्चसाऽसिचं दिव्येन। पर्यसा सुह। यथासा राष्ट्रवर्धनः॥५२॥

तथा त्वा सविता करत्। इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्। समुद्रव्यचसञ्जिरः। रथीतमः

रथीनाम्। वाजानाऽ सत्यंति पतिम्। वसंवस्त्वा पुरस्तादभिषिञ्चन्तु गायत्रेण छन्दसा। रुद्रास्त्वा दक्षिणातोऽभिषिञ्चन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा। आदित्यास्त्वा पश्चादभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा। विश्वे त्वा देवा उत्तरतोऽभिषिञ्च त्वाऽनुष्टुभेन छन्दसा। बृहस्पतिस्त्वोपरिष्टादभिषिञ्चन्तु पाङ्केन छन्दसा॥५३॥

अरुणं त्वा वृक्मुग्रङ्गजङ्गरम्। रोचमानं मरुतामग्रे अर्चिषः। सूर्यवन्तं मधवानं विषासुहिम्। इन्द्रमुक्थेषु नामहृतम् हुवेम। प्रबाहवा सिसृतं जीवसे नः। आनो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन। आनो जनै श्रवयतं युवाना। श्रुतं मै मित्रावरुणा हवेमा। इन्द्रस्य ते वीर्यकृतः। बाहू उपावे हरामि॥५४॥

बृभूवाव्यव्युत्तेनेमवेष्ट इह वर्त्तमा सर्मद्वि वैयाग्रेऽपि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावर्हरामि॥६॥ [१५]

अभि प्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपलहा। आतिष्ठ वृत्रहन्तमः। तुम्य देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ। ध्वन्तं वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ। दूरेहैतिरिन्द्रियावान्प्यत्री। ते नोऽग्रयः पप्रयः पारयन्तु। नमस्त क्रषे गद। अव्यथायै त्वा स्वधायै त्वा॥५५॥

मा न इन्द्राभितस्त्वद्व्यारिष्टासः। एवा ब्रह्मन्तवेदस्तु। तिष्ठ रथे अधि यद्वज्रहस्तः। आरुश्मीन्देव युवसे स्वश्वः। आतिष्ठ वृत्रहन्तातिष्ठन्तु परिं। अनुत्वेन्द्रो मदत्वनु त्वा मित्रावरुणौ। द्योश्वं त्वा पृथिवी च प्रचैतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु। अनुस्वधा चिंकिताऽ सोमो अग्निः। अनुत्वाऽवतु सविता सवेन।॥५६॥

इन्द्रं विश्वं अवीवृथन्। समुद्रव्यंचसङ्गिरः। रथीतम् रथीनाम्। वाजानाऽ सत्यंति पतिम्। परिमा सेन्या घोषाः। ज्यानां वृजन्तु गृध्रवः। मेधिष्ठाः पिन्वमाना इह। मां गोपतिमुभि संविशन्तु। तन्मेऽनुमतिरन्तु मन्यताम्। तन्माता पृथिवी तत्प्रिता द्योः॥५७॥

तद्वावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुतम् सौभगा युवम्। अवते हेड उदृत्तमम्। एना व्याघ्रं परिषस्वजानाः। सिंहः हिन्वन्ति महते सौभगाय। समुद्रं न सुहवन्तस्थिवाऽसम्। मर्मज्यन्ते द्वीपिनमप्सवन्तः। उदसावेतु सूर्यः। उदिदं मामकं वचः। उदिदिह देव सूर्य। सुह वृश्वना मम। अहं वाचो विवाचनम्। मयि वागस्तु धर्णसिः। यन्तु नदयो वर्षन्तु पर्जन्याः। सुपिप्ला ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवंतामुमिक्षवताम्। एषाऽ राजा भूयासम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सुवेन द्योः सूर्य सुव च॥

[१६]

ये केशिनः प्रथमाः सुत्रमासंत। येभिराभृतं यदिदिं विरोचन्ते। तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणम् वर्चसा सः सृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपत्सो विमोक्षः। द्विनाम्रीं दीक्षा वशिनीं ह्युग्रा। प्र केशाः सुवते काण्डिनो भवन्ति। तेषां ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः। आरौहु प्रोष्टं विषंहस्व शत्रून्। अवास्त्रागदीक्षा वशिनीं ह्युग्रा॥५९॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्। येनावपथ्मविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन ब्रह्मणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रुद्धा वर्चसा सः सृजाथ। मा तु केशाननुं गुद्वर्च एतत्। तथा ध्रुता करोतु ते। तुभ्युमिन्द्रो बृहस्पतिः। सविता वर्च आदेधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अुपः सुवः। दर्भस्तुम्बे वीर्यकृते निधाय। पौङ्स्येनेम वर्चसा सः सृजाथ। बलं ते बाहुवोः सविता देधातु। सोमस्त्वाङकु पयंसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्। पौङ्स्येनेम वर्चसा सः सृजाथ। यथ्सीमन्तं कङ्कतस्ते लिलेख। यद्वा क्षुरः परिवर्वज् वपङ्स्ते। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्। पौङ्स्येनेम सः सृजाथो वीर्येण॥६१॥

अवास्त्रागदीक्षा वशिनीं ह्युग्राऽदेधाद्वर्वज् वपङ्स्ते द्वे चं॥३॥ [१७]

इन्द्रं वै स्वाविशो मरुतो नापांचायन्। सोऽनपचाय्यमान एतं विघ्नमपश्यत्। तमाऽहंरत्। तेनायजता। तेनैवासान्तः सः स्तुम्बं व्यहन्। यद्यहन्। तद्विघ्नस्य विघ्नत्वम्। वि पाप्मानं भ्रातृव्यः हते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेदं॥६२॥

य राजानं विशो नापचायेयुः। यो वां ब्राह्मणस्तमसा पाप्मना प्रावृतः स्यात्। स एतेन यजेता। विघ्नेनैवेनद्विहत्या। विशामाधिपत्यं गच्छति। तस्य द्वे द्वादशे स्तोत्रे भवतः। द्वे चतुर्विंशो। औद्विद्यमेव तत्। एतद्वै क्षत्रस्यौद्विद्यम्। यदस्मै स्वाविशो बुलिं हरन्ति॥६३॥

हरन्त्यस्मै विशो बुलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद। प्रबाहुग्वा अग्रे क्षत्राण्यातेषु। तेषामिन्द्रः क्षत्राण्यादत्त। न वा इमानि क्षत्राण्यभूवन्ति। तत्रक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्। आ श्रेयसो भ्रातृव्यस्य तेजं इन्द्रियं दत्ते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेदं॥६४॥

तद्यथा हू वै संचक्रिणौ कप्पुकावृपावहितौ स्यात्‌म्। एवमेतौ युग्मन्तौ स्तोमौ। अयुक्षु
स्तोमेषु क्रियेतो। पाप्मनोऽप्यहत्यै। अपं पाप्मानं भ्रातृव्यः हतो। य एतेन यजतो। य उं चैनमेव
वेद। तद्यथा हू वै सूतग्रामुण्यः। एवं छन्दाःसि। तेष्वसावांदित्यो बृहतीरभ्यूढः॥६५॥

सुतोबृहतीषु स्तुवते सुतो बृहन्। प्रजयां पुशुभिरसानीत्येव। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते।
व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा। विशैवैनं क्षत्रेण व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो
वै ग्रामणीः संजातैः। सजातैरेवैनं व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै पुरुषः
पाप्मभिः। यतिषक्ताभिरेवास्य पाप्मनो नुदते॥६६॥

वेद हरन्येनमिवं वेदाभ्यूढः पाप्मभिरेकं च॥५॥

[१८]

त्रिवृद्धदौष्ट्रौदिमृद्गा द्विद्विर्यदाश्रेय अस्मियो न वै सोमेन्य यो वै सोमेन्य गौप्यः स्तुहैऽपि प्रेहि मित्रवर्धनः प्रजापतिस्ता औदनं
प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयानुगस्त्योद्या जगास्तिष्ठा हर्गो प्रजापतिः पुश्मन्याप्नोऽयमुभिरेहि बृहन्तमो ये केशिन् इन्द्रं वा अष्टादश॥१८॥

त्रिवृद्धो वै सोमेनायुसि बृहर्भवति तिष्ठा हरीरथ आयं भातु तेऽयौ निधानः पदध्येष्ठि॥६६॥

त्रिवृद्धपाप्मनो नुदते॥

हरिः ॐ॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैरियन्नाश्वर्णे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥